

Asiantuntijalausunto
19.3.2024
Tehy ry

Sosiaali- ja terveysvaliokunta
StV@eduskunta.fi

Tehyn kirjallinen asiantuntijalausunto eduskunnan sosiaali- ja terveysvaliokunnalle

Asia: HE 8/2024 vp Hallituksen esitys eduskunnalle aikuiskoulutustuen, ammattitutkintostipendin ja vuorotteluvapaan lakkauttamista koskevaksi lainsäädännöksi.

Tehy ry kiittää eduskunnan sosiaali- ja terveysvaliokuntaa kutsusta asiantuntijakuulemiseen koskien aikuiskoulutustuen, ammattitutkintostipendin ja vuorotteluvapaan lakkauttamista.

Aikuiskoulutustuen lakkauttaminen

Tehy vastustaa yhdessä Suomen Kätilöliitto ry:n, Suomen Lastenhoitoalan ammattilaiset ry:n, Suomen Röntgenhoitajat ry:n, Suomen Sairaanhoidajat ry:n, Suun terveydenhoidon ammattilaiset ry:n, Kuntoutusohjaajat ry:n kanssa hallituksen esitystä aikuiskoulutustuen lakkauttamisesta.

Aikuiskoulutustuki on kriittisen tärkeä opintososiaalinen etuus työvoimapulasta kärsivälle sosiaali- terveys ja kasvatusalalle. Aikuiskoulutustuki on lisännyt koulutukseen osallistumista ja ammatinvaihtoa työuran aikana. Tarvitsemme jokaisen sote- ja kasvatusalalle hakeutuvan ja ammatillista osaamistaan alalla kehittävän henkilön.

Pidämme HE:n arvioita aikuiskoulutustuen negatiivisista vaikutuksista työvoiman saatavuuteen ja kouluttautumisen epätarkoituksenmukaisuuteen osin virheellisinä. Aikuiskoulutustuki on mielestämme parantanut sote-alan työvoimatilannetta. Kun henkilö opiskelee aikuiskoulutustuella, on työnantajan palkattava hänelle sijainen työntekijän ollessa poissa työvoimasta opiskelunsa vuoksi. Lisäksi työnteon ja opiskelun yhteensovittamista aikuiskoulutustuen turvin on viime vuosina kehitetty. Aikuiskoulutustuen avulla on sote-alalle kouluttautunut huomattava määrä uusia ammattihenkilöitä tai he ovat edelleen jatkokouluttautuneet erilaisiin asiantuntija- tai

johtotehtäviin. Urapolulla eteneminen on puolestaan tarjonnut uusia työpaikkoja alalle tuleville ammattilaisille. Alalle pätevytyminen on toteutunut usein aikuiskoulutustuella.

Aikuiskoulutustuen lakkautus on lisäksi ristiriidassa hallitusohjelman työllisyyttä ja koulutustason nostoa parantavien kirjausten kanssa. Toisin sanoen aikuiskoulutustuki on toiminut yhdensuuntaisesti näiden tavoitteiden kanssa ja mahdollistanut juuri ammatillista kehittymistä, henkilöstön saatavuutta ja pysyvyyttä kyseisillä työvoimapuolaloilla. Tämän totesimme jo edellisessä lausunnossamme asiasta. Pyydämme, että vaikutukset naisvaltaisille työvoimapuolaloille (sosiaali-, terveys-, ja kasvatusalat) arvioidaan vielä uudelleen.

Vuonna 2023 aikuiskoulutustuen hakijamäärä on kasvanut vuoteen 2022 verrattuna noin 7500 henkilöllä. Aikuiskoulutustuki on osaltaan parantanut sosiaali-, terveys-, ja kasvatusalan henkilöstön saatavuutta, lisännyt työllistymisen edellytyksiä alanvaihtajille, tukenut jatkuvaa oppimista ja edistänyt työssä jaksamista. Aikuiskoulutustuen lakkauttamiseen johtavat toimet eivät myöskään paranna sosiaali-, terveydenhuollon sekä kasvatusalan johtamisosaamisen haasteita, vaan todellisuudessa heikentävät mahdollisuuksia hankkia sellaista kehittämis- tai johtamiskoulutusta, joka johtamistehtävään edellytetään (esim. ylempi ammattikorkeakoulututkinto tai maisterin tutkinto).

Sote-alalla on pitkät palkattomat harjoittelut, yhteensä jopa 90 opintopistettä (jopa 2430 tuntia) harjoittelua ammattikorkeakoulun tutkintokoulutuksessa. Opintoja voi olla lähes mahdoton aloittaa, jos ei tiedä miten selviytyä taloudellisesti opintoihin kuuluvista harjoitteluista. Aikuiskoulutustukea käytetään työelämälähtöisesti sekä yksilön että työnantajan tarpeisiin. Tämä korostuu aloilla, joissa koulutuksen ja osaamisen kehittämisen tarve on suuri ja ammatissa toimiminen edellyttää työn luonteen ja säädettyjen kelpoisuuksien vuoksi säännöllistä lisä- ja täydennyskoulutautumista tai jopa uuden tutkinnon hankkimista työuran aikana. Esimerkiksi röntgenhoitajia on koulutautunut aikuiskoulutustuen turvin sairaanhoitajiksi, jolloin tästä kaksoistutkinnosta on hyötyä nimenomaan kasvukeskusten ulkopuolella, kun henkilöstöä on vähän ja laaja-alaisesta osaamisesta on hyötyä.

Aikuiskoulutustuen rahoittavat lähes kokonaan työnantajat ja palkansaajat työttömyysvakuutusmaksuilla. Vakuutusperiaate tulee säilyttää, eikä tätä rahoitusta tule käyttää valtion budjetin paikkaamiseen. Jos tuki lakkautetaan, aiheutuu siitä lisäkustannuksia jo nyt talouden kanssa ongelmassa oleville hyvinvointialueille. Työntekijöillä on säädely velvollisuus ylläpitää ja kehittää osaamistaan työuran aikana. Henkilöstön jatkuvan oppimisen kustannukset uhkaavat jäävän nyt kokonaan hyvinvointialueiden maksettavaksi tai pahimmillaan yksilön vastuulle, jos tuki lakkautetaan.

Sosiaali- ja terveysalalla työskennelläkseen täytyy opiskella koko tutkinto. Vuonna 2023 aikuiskoulutustuen saajista 47 prosenttia opiskeli ammattikorkeakoulussa. Naisia aikuiskoulutustuen käyttäjistä oli 76 %. Vuonna 2023 41096 henkilöä haki aikuiskoulutustukea. Lisäksi käsiteltiin yhteensä 144608 maksuhakemusta. Viime vuonna sosiaali- ja terveysalalla opiskeli yhteensä 10801 tuen saajaa. Tilastojen mukaan suurin osa heistä eli 64 % (7376 henkilöä) koulutautui tuen turvin toiselta ammattialalta

työvoimapulasta kärsivälle sosiaali- ja terveysalalle. Tuen saajista 36 prosenttia (3425 henkilöä) oli sosiaali- ja terveysalan jatkokouluttautujia. Sotealalta toiselle alalle kouluttautuvia oli vuonna 2023 yhteensä 2218. Tilastot eivät tue väitettä, että sote-alalle ja sieltä pois kouluttauduttaisiin suhteellisesti saman verran. Aikuiskoulutustuen turvin opiskelevia tulee alalle huomattavasti enemmän. Lisäksi voidaan olettaa, että osa toiselle alalle kouluttautuvista ovat terveydellisistä syistä ammattia vaihtavia. Esimerkiksi henkilö voi olla kykenemätön työskentelemään sote-alalla, mutta hän voisi aikuiskoulutustuen turvin kouluttautua toiselle alalle. Tämä olisi myös työllisyyttä tukeva toimi.

Tukea on niin ikään hyödynnetty runsaasti opetus- ja kasvatusalalla. Vuonna 2023 opetus- ja kasvatusalalle kouluttautui yli 1500 henkilöä, joista alan vaihtajien osuus oli peräti 91 %.

Sote- ja kasvatusaloilla tarvitaan työn luonteen ja säädeltyjen tehtävien vuoksi tutkintopohjaista lisä- ja täydennyskoulutusta, jolla omaa ammatillista osaamista laajennetaan tai syvennetään (esimerkiksi lähihoitajasta sairaanhoitajaksi tai sosionomista sosiaalityöntekijäksi tai varhaiskasvatuksen lastenhoitajasta varhaiskasvatuksen opettajaksi).

Aikuiskoulutustuella on rahoitettu ammatillista muunto-, jatko- ja täydennyskoulutusta, joka on mahdollistanut työvoiman siirtymän ylitarjonta-aloilta juuri näille aloille, joissa työvoimapula on suurin. Aikuiskoulutustuen lakkauttaminen koskee voimakkaasti sote-alaa ja vähentää naisten mahdollisuuksia kouluttautua ja edetä urallaan. Sote-alalla on lähes mahdotonta edetä uralla ilman lisäkoulutusta.

Aikuiskoulutustuen käyttäjistä vuonna 2021 oli 48 % pariskuntia, joiden kotona asui vähintään yksi alle 18-vuotias lapsi, 8 % yksinhuoltajia, ja 19 % yksineläjiä ilman alaikäisiä lapsia. On selvää, että ilman aikuiskoulutustuen tuomaa taloudellista turvaa alanvaihto sosiaali-, terveys-, - tai kasvatusalalle tai jatko-opintoihin vaikeutuu huomattavasti perheellistenkin osalta.

Kuormitus työssä on motivaatiotekijä opiskeluun. Opiskelu mahdollistaa hengähdystauon ja vaikuttaa työssäjaksamiseen. Opiskelu mahdollistaa toisenlaiset työtehtävät samalla työnantajalla, millä on vaikutus alalla pysymiseen. Työllisyysrahaston tekemän kyselyn mukaan 58 prosenttia vastaajista on lähtenyt opiskelemaan, koska nykytyö on koettu kuormittavaksi. Aikuiskoulutuksen avulla voidaan tukea työkykyisyyttä, mahdollistaa uralla etenemistä tai uuteen tehtävään siirtymistä. Tämä puolestaan lisää työssä jaksamista ja pidentää työuria.

Ammattitutkintostipendin lakkauttaminen

Tehy vastustaa yhdessä Suomen Kätilöliitto ry:n, Suomen Lastenhoitoalan ammattilaiset ry:n, Suomen Röntgenhoitajat ry:n, Suomen Sairaanhoitajat ry:n, Suomen terveydenhoidon ammattilaiset ry:n, Kuntoutusohjaajat ry:n kanssa hallituksen esitystä ammattitutkintostipendin lakkauttamisesta.

Väite ammattitutkintostipendin alikäytöstä ei mielestämme pidä paikkaansa sosiaali- ja terveysalalla. Alikäyttöä ei näyttäisi olevan niiden tutkintojen osalta, jotka ovat merkittäviä työvoimapulasta kärsivällä sosiaali- ja terveysalalla.

Ammattitutkintostipendejä on myönnetty vuonna 2022-2023 eniten kaikista tutkinnoista sosiaali- ja terveysalan perustutkinnon suorittaneille (vuonna 2022/3173 ja vuonna 2023/ 2735). Ammattitutkintostipendin saaneiden määrä on vuonna 2023 tosin laskenut 483:lla verrattuna vuoteen 2022. Kun tarkastellaan Opetushallinnon tilastoja (Vipunen.fi) voidaan todeta, että Sosiaali- ja terveysalan perustutkinnon suorittaneista yli 25-vuotiaiden henkilöiden, joiden kansalaisuus on muu kuin Suomi, on noussut vuodesta 2022 vuoteen 2023 801:llä tutkinnonsuorittaneella. Lisäksi em. ryhmän äidinkieli oli muu kuin suomi/ruotsi/saame määrä, oli noussut vuodesta 2022 vuoteen 2023 855 henkilöllä. Näiden lukujen mukaan voimme pohtia, johtuuko ammattitutkintostipendien määrän lasku vieraskielisten opiskelijoiden puutteellisesta tiedottamisesta tai ohjauksesta ammattitutkintostipendiin. Aiemmassa lausunnossamme olemme kuvanneet seikkaperäisesti ne sosiaali- ja terveysalan tutkintojen suorittajat ja määrät, jotka ovat saaneet ammattitutkintostipendin.

Vastustamme ammattitutkintostipendin lakkauttamista. Lakkauttamisen perusteena käytetty stipendin alikäyttö, on mielestämme kyseenalainen. Tämän heikennys kohdistuu ensisijaisesti naisiin, kun stipendin saajista 64 prosenttia oli naisia. Lisäksi lakkauttaminen kohdistuu sosiaali-, terveys-, ja kasvatustieteen alan työntekijöihin, koska yleisimmät vuonna 2022 stipendin saajien suorittamat tutkinnot olivat lähiesimiestyön ammattitutkinto 9,1 prosenttia, sosiaali- ja terveysalan perustutkinto 9,1 prosenttia sekä johtamisen ja yritysjohtamisen erikoisammattitutkinto 7,7 prosenttia. Työllisyysrahaston kyselyn 2023 mukaan ammattitutkintostipendin saaneet kokivat (34,8 %) stipendin vaikuttaneen opintojen loppuun saattamiseen suuresti tai erittäin suuresti. Saajista 73,4 % piti ammattitutkintostipendiä hyvin tai erittäin merkittävänä taloudellisesti. Moni kyselyyn vastanneista koki, että ammattitutkintostipendi paikkasi opiskeluaikana menetettyjä tuloja. Useat myös kertoivat kustantaneensa stipendillä esimerkiksi virallisia pätevyystodistuksia, joita tarvitaan ammatinharjoittamista varten.

Vuorotteluvapaan lakkauttaminen

Tehy vastustaa yhdessä Suomen Kätilöliitto ry:n, Suomen Lastenhoitoalan ammattilaiset ry:n, Suomen Röntgenhoitajat ry:n, Suomen Sairaanhoidajat ry:n, Suomen terveydenhoidon ammattilaiset ry:n, Kuntoutusohjaajat ry:n kanssa hallituksen esitystä vuorotteluvapaan lakkauttamisesta.

Vuorotteluvapaata käytetään eniten sosiaali- ja terveysalalla sekä koulutus- ja tutkimus- ja kehitysalalla. Sitä hyödynnetään osaamisen kehittämiseen ja työn kuormittavuuden vuoksi hengähdystaukona. Vuorotteluvapaan käyttäjät olivat vuonna 2022 tyypillisimmin naisia, jotka ansaitsivat noin 2 000–3 000 euroa kuukaudessa. Näin ollen on ilmeistä, että vuorotteluvapaan lakkauttaminen kohdistuu ensisijaisesti matalapalkka-aloilla, sosiaali- ja terveys-, ja kasvatustieteen alan työskenteleviin naisiin. Naisten osuus vuorotteluvapaalle jääneistä on vuodesta toiseen ollut noin 70 prosenttia.

Vuorotteluvapaan käyttö on vähentynyt viime vuosina. Tämä ei ole kestävä perustelu vuorotteluvapaan lakkauttamiseksi, koska ensisijainen syy on mitä ilmeisimmin ehtojen kiristyminen ja työnantajien haluttomuus myöntää työntekijälle vuorotteluvapaata erityisesti työvoimapula-aloilla. Vuorotteluvapaan käyttäminen on vähentynyt vuodesta 2014 14196 hakijasta vuoteen 2022 3672 hakijaan. Näistä hakijoista sosiaali- ja terveysalalla oli vuonna 2022 448 henkilöä, joista puolet oli sairaanhoitajia tai terveydenhoitajia. Työ- ja Elinkeinoministeriön tietojen mukaan tiukennusten jälkeen vuorotteluvapaalle jääneistä valtaosa on ollut yli 50-vuotiaita.

Raskaalla ja erittäin kuormittavalla työvoimapulasta kärsivällä sosiaali-, terveys-, ja kasvatusalalla vuorotteluvapaa on tärkeä loppuun palamisen ehkäisyn keino. Vuorotteluvapaan käyttö työntekijän jaksamisen kannalta on merkityksellinen ja sen poisto saattaa johtaa sairauslomien lisääntymiseen erityisesti iäkkäämmillä työntekijöillä. Vuorotteluvapaata käytetään opiskeluun, lasten ja ikääntyneiden vanhempien hoitoon. Vuorotteluvapaan käyttö ikääntyneiden vanhempien hoitoon on huomattavasti yleisempää kuin hallituksen esityksen taustamuistiossa arvioidaan. Vertailu omaishoitajan korvauksen saajiin ja vuorotteluvapaan käyttäjien kesken on epätarkoituksenmukainen jo siitäkin syystä, että omaishoitajan korvauksen saamisen ehdot ovat erittäin rajatut, hakuprosessi byrokraattinen ja korvaus suuruudeltaan vaatimaton, jolloin sitä ei joko myönnetä tai vaivauduta edes hakemaan. Siksi vähäinen omaishoitajan korvauksen saajien määrä ei kerro mitään vuorotteluvapaan käytöstä omaisen hoitoon, pikemminkin se kuvaa tilannetta, miten vaikea omaishoidon korvausta on saada. On selvää, että työllisyysvaikutukset eivät näy sosiaali- ja terveysalalla, jossa on jo valmiiksi työvoima pula eikä esim. työttömiä sairaanhoitajia ole. Pitkäaikaistyöttömillä taas on usein myös monenlaisia terveydentilan ja elämänhallinnan haasteita, eivätkä siten ole soveltuvia sosiaali- ja terveysalalle vuorotteluvapaan sijaiseksi.

Kirjaus hallitusohjelmassa, että vuorotteluvapaan lakkauttamisen numeerinen vaikutus on pieni, on ristiriidassa lakkauttamisen seurauksena arvioitujen säästöjen kanssa. Lisäksi työ- ja elinkeinoministeriön raportin mukaan vuorotteluvapaan sijaisuus oli lyhyen aikavälin työllistymis-vaikutuksiltaan paras työvoimapolitiittinen aktiivipalvelu vuonna 2018. Noin 64 prosenttia vuorotteluvapaan sijaisista oli työllistynyt avoimille työmarkkinoille kolme kuukautta sijaisuuden jälkeen. Lukema kohosi 67 prosenttiin, kun sijaisuudesta oli kulunut puoli vuotta.

Helsingissä, 18.3.2024

Millariikka Rytkönen
Puheenjohtaja
Tehy ry

Lisätietoja: Koulutuspoliittinen asiantuntija Kirsi Coco, kirsi.coco@tehy.fi ja koulutusasioiden päällikkö Juha Kurtti, juha.kurtti@tehy.fi

